

В. В. ПАНЧЕНКО

викладач

КЗ “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” ХОР

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто процес формування лексичної англомовної компетенції, визначено його етапи. Розкрито зміст понять “іншомовна комунікативна компетенція”, “лексична компетенція”, “рецептивна лексична навичка”, “репродуктивна лексична навичка”. Наведено приклади вправ, які використовували в процесі викладання дисципліни “Практика усного і писемного мовлення” на мовному факультеті педагогічного ВНЗ на етапах семантизації, автоматизації та самостійного застосування лексичних одиниць для формування рецептивних і репродуктивних лексичних навичок.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, лексична компетенція, лексичні навички, вправи.

Глобалізаційні процеси, зростання ролі комунікації, розвиток багатомовності та інші тенденції, пов’язані з необхідністю володіння іноземними мовами, загострюють проблему відповідного спрямування підготовки фахівців. Модернізація сучасного освітнього процесу пов’язана з підвищенням рівня володіння іноземними мовами. Насамперед це стосується покращення комунікативної компетенції, основу якої становить лексична база студентів і вміння оперувати нею. Засвоєння лексичної складової іншомовного спілкування завжди визначали стрижневим компонентом навчання мови. Попри загальне визнання пріоритетності цього завдання саме лексична компетенція викликає труднощі в тих, хто опановує мову, з одного боку, оскільки вимагає тривалої роботи над лексикою, а з іншого – у викладачів, які мають так організувати роботу над лексичним матеріалом, щоб зробити її якомога ефективнішою, забезпечивши автоматизацію використання навички. Більше того, саме вчитель має створити умови для постійного використання учнями набутої лексики, її оновлення, інтеграції та подальшого повторення.

Проблема формування іншомовної комунікативної компетенції та лексичної компетенції як її складової була предметом дослідження таких українських і зарубіжних учених, як: Н. Бориско, Н. Гальскова, Н. Гез, С. Ніколаєва, С. Смоліна, О. Шамов, С. Шатілов, N. Schmitt та ін. Було описано прийоми семантизації іншомовних слів, механізми засвоєння лексики в рецептивних і репродуктивних видах мовленнєвої діяльності на різних етапах навчання іноземних мов, розроблено типи та види вправ для навчання термінологічної лексики; визначено критерії та описано процедури відбору лексичних одиниць для формування словників-мінімумів.

Однак на практиці існує необхідність постійного пошуку нових можливостей для підвищення ефективності методики формування лексичної компетенції студентів у контексті компетентнісного підходу, що дасть можливість узгодити й синхронізувати формування іншомовної лексичної компетенції з іншими компетенціями.

Мета статті – проаналізувати й уточнити етапи формування лексичної компетенції студентів першого курсу мовних педагогічних ВНЗ, навести приклади вправ, які можуть бути використані на заняттях з практики усного та писемного мовлення зі студентами-першокурсниками.

Сучасна концепція вищої освіти передбачає організацію навчального процесу на основі набору компетенцій, які мають загальнокультурний та професійний характер. Від випускників ВНЗ очікують уміння здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність як у повсякденній, так і в професійній сфері. Отже, в майбутніх спеціалістів необхідно сформувати високий рівень комунікативної компетенції, що є малоюмовірним без гарного володіння іншомовною лексикою. Іншомовна лексична компетенція є мовною основою комунікативної компетенції. Їх можна розглядати як динамічну єдність: лексична компетенція формується в процесі комунікативної діяльності студентів, а комунікативна компетенція вдосконалюється паралельно зі становленням лексичної компетенції, тобто їх формування взаємозалежне.

Враховуючи природну інтегрованість лексичного компонента до структури мовної складової комунікативної компетенції, остання передбачає знання, навички та вміння, необхідні для розуміння іншомовного учасника діалогу й генерування власної моделі мовної поведінки, адекватної меті та ситуації спілкування. Вона потребує знання основних понять лінгвістики (стилів, типів, способів зв'язку речень у тексті тощо), навичок і вмінь аналізу тексту й власне комунікативних умінь, тобто вмінь мовного спілкування відповідно до різних сфер і ситуації мовлення [6, с. 105]. Комунікативна компетенція – це здатність реалізовувати лінгвістичну компетенцію в різних умовах мовної взаємодії з урахуванням соціальних норм поведінки й комунікативної доцільності висловлювання [7, с. 103]. У процесі формування комунікативної компетенції провідним компонентом є мовленнєві (комунікативні) навички та вміння, які, в свою чергу, містять навички й уміння в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Лексична компетенція – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній та динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості [2, с. 309]. Отже, лексична компетенція включає в себе лексичні навички, знання та загальну мовну усвідомленість або здатність їх використання в усіх видах мовленнєвої діяльності. Основний компонент лексичної компетенції – це навички, які розглядають як дії з мовним матеріалом, доведені до автоматизму внаслідок вправління, а вміння – як здатність здійснювати мовленнєву діяльність в умовах міжкультурного іншо-

мовного спілкування на основі здобутих знань і навичок, повністю зосереджуючись на змісті висловлювання, а не на мовних засобах [2, с. 311].

Лексичні навички поділяють на рецептивні та репродуктивні. Рецептивні навички – це навички сприймання й розуміння лексичних одиниць в усному та писемному мовленні, а саме:

- впізнавання, диференціації та ідентифікації усної й письмової форм лексеми;

- співвіднесення лексеми з відповідним об'єктом чи явищем;

- обґрунтованої здогадки про значення лексичної одиниці [4, с. 16].

Під репродуктивними навичками розуміють навички використання лексичних одиниць в усному чи писемному мовленні, що передбачає:

- виокремлення лексичної одиниці з довготривалої пам'яті;

- відтворення лексеми в зовнішньому мовленні;

- миттєве сполучення лексеми з іншими словами, що утворюють синтагму й фразу за правилами лексичної сполучуваності;

- вибір відповідного стилю (офіційний/неофіційний) [4, с. 16].

Мовленнєві лексичні навички лежать в основі всіх видів мовленнєвої діяльності, отже, в студентів мовних педагогічних ВНЗ треба формувати лексичні навички аудіювання, говоріння, читання та письма.

Процес навчання іншомовної лексики починається з ознайомлення з новими лексичними одиницями, а його кінцева мета – активне використання лексем у мовленнєвій діяльності. Згідно з концепцією Ю. Пассова, спочатку формуються навички роботи з лексичним матеріалом, наступний етап присвячується вдосконаленню навичок, і тільки після цього розвиваються вміння оперувати лексичними одиницями в мовленнєвій діяльності [3, с. 116].

Згідно з дослідженням В. Кук [9, с. 61–62], методика формування лексичної компетенції має передбачати, що студенти мовних ВНЗ засвоюють вимову та правопис слова. Вони повинні навчитися відокремлювати морфему слова й усвідомлювати найбільш поширені деривації та флексійні форми. З цією метою необхідно засвоювати “синтаксичну поведінку” слова у фразі та реченні. Крім того, майбутні вчителі англійської мови мають засвоїти порівняльне, емоційне й прагматичне значення слова. Порівняльне значення включає в себе різноманітні значення словоформи й метафоричні розширення значення. Під емоційним значенням розуміють конотації слова. Прагматичне значення відображається в знаннях про вживання цього слова в певних ситуаціях. Не повинні залишатися поза увагою також лексичні відношення слова з іншими словами, тобто явища синонімії та антонімії.

Отже, розглядаючи проблему лексичної компетенції як невід'ємної лінгвістичної складової іншомовної комунікативної компетенції, ми виокремлюємо три етапи формування лексичної компетенції в студентів мовних педагогічних ВНЗ:

- етап семантизації (ознайомлення з новим лексичним матеріалом);

– етап автоматизації (формування та вдосконалення лексичних навичок, оволодіння формою, значенням, функцією лексичних одиниць шляхом виконання некомунікативних і комунікативних вправ);

– етап застосування (відтворення лексичних одиниць на рецептивному та продуктивному рівнях, уживання нової лексики в мовленні згідно з поставленою комунікативною метою) [5, с. 29].

Для ефективного формування іншомовної лексичної компетенції необхідна система відповідних вправ. Згідно з визначенням Л. Панової [2, с. 312], вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення. Система вправ передбачає послідовність і логічний порядок подання матеріалу з урахування принципу наростання складності завдання, узгодженості з попередньо засвоєним матеріалом, що забезпечує формування навичок і вмінь. У нашому дослідженні використано класифікацію вправ, запропоновану С. Ніколаєвою, серед яких головними критеріями є: спрямованість вправи на прийом або видачу інформації; комунікативність; характер виконання; участь рідної мови; місце виконання [1, с. 66].

Наведемо приклади вправ, які використовували на заняттях з практики усного й писемного англійського мовлення для формування рецептивних і репродуктивних лексичних навичок студентів першого курсу з теми “Every Man To His Trade”. Мета першого етапу – забезпечити процес семантизації слова, що забезпечується виконанням переважно рецептивних, рецептивно-репродуктивних, мовних й умовно-комунікативних вправ на підстановку, тлумачення та осмислення понять, пошук дефініцій. Виходячи з вікових особливостей студентів, рівня їх підготовки та теми заняття, ми обрали безперекладні способи семантизації лексики через опис і тлумачення значення лексем англійською мовою.

Приклад 1. Інструкція: Match the professions on the left with the correct definitions on the right.

1) an ambassador;	a) a person whose job is cutting up and selling meat
2) a bookmaker;	b) a person who buys and sells houses for others
3) a butcher;	c) a person whose job is taking bets on horse races
4) a coach;	d) a diplomat sent from one country to another either as a permanent representative or on a special mission
5) an estate agent.	e) a person who trains sportsmen [8, p. 32]

Приклад 2. Інструкція: Guess what these people do for a living. The words in the box can help you.

mathematician	chemist	physicist	editor	physician
---------------	---------	-----------	--------	-----------

- 1) I'm working in the field of nuclear physics.
- 2) Mr Burton edits a periodical.
- 3) We examine chemical properties of metals.
- 4) I study the latest developments in mathematics.
- 5) My friend's involved in the medical treatment of cancer [8, p. 33].

Етап автоматизації дій з лексичними одиницями представлений не-комунікативними рецептивними й рецептивно-репродуктивними вмивами на заповнення пропусків у тексті для читання, вибором значення багатозначного слова з декількох поданих значень, визначення в тексті ключових слів, знаходження в тексті слів за темою тощо.

Приклад 3. Інструкція: Fill in the gaps choosing a suitable word from the box.

job	occupation	position	vacancies	calling
-----	------------	----------	-----------	---------

- 1) He applied for the _____ of assistant manager in a big company.
- 2) It is in Sarah's nature to help others, so her work is inseparable from her life. Being a doctor isn't just her job, it's her _____.
- 3) Laura has a well-paid _____ in the tax department.
- 4) You can read want ads to learn about _____ available and then you can apply for any of them.
- 5) Gardening is a nice _____ for bright spring days [8, p. 36].

Приклад 4. Інструкція: Read the following want ads and answer the questions.

A CLERK. Gen. off. duties and proofrdg. Must have good grammar skills and type 50 WPM. Apply in person 9–4 P. M. 20 E. Main St.

B CLERK. 10-key touch, math aptitude a must. Typ. req. Apply by mail Box 45867, Chicago 60647.

C CLERK. No exp. nec. Will train. 40-hr. wk. Mon – Fri 8 to 4. Many bene. inc. health ins. Call Mr. Merton, 555-1921.

- 1) Which job requires the ability to type 50 words per minute?
- 2) Which job requires applying in person?
- 3) Which job requires applying by phone?
- 4) Which job requires applying by letter?
- 5) Which job requires proofreading?
- 6) Which job requires being good at math [8, p. 41]?

Наступний етап представлений рецептивно-репродуктивними й продуктивними умовно-комунікативними вмивами, спрямованими на самостійне використання лексичних одиниць у мовленні.

Приклад 5. Інструкція: Name at least 3 jobs for each item of the list below. Give reasons to explain your choice.

- 1) Are the best paid in your country?
- 2) Need a lot of training?
- 3) You find the least pleasant?
- 4) Require wearing special clothes.
- 5) Often give a chance to get tips [8, p. 34].

Приклад 6. Інструкція: Think of an occupation. Don't tell it to your class. Let the class ask you 10 "yes-no" questions. The student who guesses the occupation correctly will be "it" the next time. The other students will try to guess his/her occupation in the same way [8, p. 38].

Треба зазначити, що межа між розглянутими етапами є умовною, оскільки в процесі навчання лексичні навички формуються комплексно, паралельно з мовленнєвими вміннями, й ефективно формування лексичної компетенції відбувається за умови виконання студентами великої кількості лексично спрямованих вправ різних форматів з поступовим нарощуванням складності.

Висновки. Поетапне формування лексичної компетенції як важливої складової іншомовної комунікативної компетенції забезпечує свідоме засвоєння студентами англійської лексики в навчальних комунікативних ситуаціях, що в подальшому сприятиме їх ефективній професійній діяльності. Наведені приклади вправ можна використовувати на заняттях з практики усного й писемного мовлення на першому курсі мовного педагогічного ВНЗ для формування та автоматизації лексичних навичок у рецептивних видах мовленнєвої діяльності. Подальші дослідження можуть бути пов'язані з вивченням ефективності прийомів запам'ятовування й засвоєння лексичної інформації, розробкою системи вправ для вдосконалення процесу формування лексичної компетенції майбутніх учителів англійської мови.

Список використаної літератури

1. Методика викладання іноземної мови у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. – вид. 2-е, випр. і перероб. – Київ : Ленвіт, 2002. – 328 с.
2. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – Київ : Академія, 2010. – 328 с.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – 2-е изд. – Москва : Просвещение, 1991. – 223 с.
4. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції / С. В. Смоліна // Іноземні мови. – 2010. – № 4. – С. 16–23.
5. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе / С. Ф. Шатилов. – Москва : Просвещение, 1986. – 223 с.
6. Щеглова Н. В. Формирование коммуникативной компетенции в процессе обучения иностранным языкам / Н. В. Щеглова // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2011. – № 4. – С. 105–107.
7. Шермазанова С. В. Формирование коммуникативной компетенции при обучении иностранному языку в неязыковом вузе / С. В. Шермазанова // Современные наукоемкие технологии. – 2010. – № 12. – С. 103–104.
8. A Way to Success: English for University Students. Year 1 (Teacher's Book) / [Н. В. Тучина, І. В. Жарковська, Н. О. Зайцева]. – Харків : Фоліо, 2006. – 416 с.
9. Cook Vivian. Second Language Learning and Language Teaching. / V. Cook. – London : Arnold, 2001. – 262 p.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2016.

Панченко В. В. Формирование англоязычной лексической компетенции студентов языковых педагогических высших учебных заведений

В статье рассматривается процесс формирования лексической англоязычной компетенции, определяются его этапы. Раскрывается содержание понятий “иноязычная коммуникативная компетенция”, “лексическая компетенция”, “рецептивный лексический навык”, “репродуктивный лексический навык”. Приведены примеры упражнений, которые использовались в процессе преподавания дисциплины “Практика

устной и письменной речи” на филологическом факультете педагогического ВУЗа на этапах семантизации, автоматизации и самостоятельного использования лексических единиц для формирования рецептивных и репродуктивных лексических навыков.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, лексическая компетенция, лексические навыки, упражнения.

Panchenko V. Formation Ofenglish Lexical Competence of Foreign Language Department Students

The aim of the article is to analyze and define more precisely the stages of the lexical competence formation of the first-year students – future English teachers. Foreign lexical competence is considered as the language basis of the communicative competence and their mutually dependent development is justified. The author pays special attention to the formation and development of reproductive and receptive lexical skills as the main constituent parts of the lexical competence and provides the examples of mental operations that correspond to these skills. Having analyzed the works by prominent native and foreign scholars, personal educational experience, the author presents the three-staged process of the foreign lexical competence formation which includes the stages of sematization, automatization and independent usage.

Each stage requires a complex of appropriate exercises. This complex has to introduce the material logically, taking into consideration the principle of increasing complexity of tasks, in coordination with the recently mastered material, which ensures effective formation of lexical skills. Several examples of the exercises used at the lessons of English oral and writtenspeech at the language department of the humanitarian-pedagogical academy are supplied in the article. Each exercise is referred to the definite stage of the lexical competence formation and is supplied with an appropriate instruction. The exercises can be used to develop receptive and reproductive lexical skills of foreign philology departments students on the stages of sematization, automatization and independent usage. Further researches on the topic can be connected to the development of effective ways of new lexical units learning and remembering.

Key words: foreign communicative competence, lexical competence, lexical skills, exercises.